

Inleidende teksten

Université libre de Bruxelles

De Solbosch-campus

Zicht op de ULB (Verzameling postkaarten Dexia Bank).

Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed,
Brussel Uitbreiding-Zuid

www.irisonmonument.be/nl.Brussel_Uitbreiding-Zuid.html

Inhoud

Index van de gebouwen op de campus	3
--	---

Algemene inleiding	4
------------------------------	---

Ontstaan van een campus	5
De studentenboom: van 1958 tot 1970	7
Na 1991: renoveren of bouwen?	10

Gebouwen en beeldhouwwerken opgenomen in de inventaris	11
---	----

Gebouw A , Facultés de Droit et de Philosophie et Lettres, bibliotheek en administratie van de universiteit	11
Gebouw Ea , Institut d'Éducation physique et de Kinésithérapie	14
Gebouw Ei , Institut d'Éducation physique et de Kinésithérapie	16
Gebouw Fa , Cité des Courses	17
Gebouw J , Auditoire Paul-Émile Janson	19
Gebouw O , Centre de calcul	21
Gebouw D , Institut de Physique	22
Gebouw Nb , Bibliothèque des Sciences humaines	24
Beeld van Pierre-Théodore Verhaegen	26

Bibliografie: archieven, monografieën en studies, tijdschriften	27
--	----

Onderzoek en redactie

Isabelle Douillet
en Cécile Schaack,
APÉB vzw

Vertaling
Hilde Pauwels

Herlezing
Christophe Deschaumes en
Tom Verhofstadt

© Ministerie van het Brussels
Hoofdstedelijk Gewest,
Directie Monumenten en
Landschappen,
CCN – Vooruitgangstraat, 80
1035 Brussel

Verantwoordelijke uitgever:
P. Crahay

Index van de gebouwen en officiële adressen (zie overzichtspan)

Solbosch-campus,
overzichtsplan, Brussel UrbIS®
© - Verdeling: CIBG Kunstlaan
20, 1000 Brussel, 1996.

■ Vermelde gebouwen
■ Geïntariseerde
gebouwen

- Franklin Rooseveltlaan nr. 50.
Gebouw A, Facultés de Droit et de Philosophie et Lettres, bibliotheek en administratie van de universiteit
- **Gebouw B**, voormalige villa Capouillet, *Institut Botanique*
- Adolphe Buyllaan nr. 87.
Gebouw C, *Constructions civiles*
- Antoine Depagelaan nr. 30-42.
Gebouw D, *Faculté de Sciences Psychologique et de l'Éducation*
- **Gebouw E**, *Institut supérieur d'Éducation physique et de Kinésithérapie*
- **Gebouw E₁**, *Institut supérieur d'Éducation physique et de Kinésithérapie*
- Paul Hégerlaan nr. 8-26.
Gebouw F₁, *Cité Paul Héger*
- Wedrennenlaan nr. 29.
Gebouw F₂, *Cité des Courses*
- Paul Hégerlaan nr. 2-6.
Gebouw H
- Franklin Rooseveltlaan nr. 48.
Gebouw J, *auditoire Paul-Émile Janson en Salle Van Buren*
- **Gebouw M**, medische dienst
- **Gebouw Na**, *Faculté de Philosophie et Lettres*
- **Gebouw Nb**, *Bibliothèque des Sciences humaines*
- Adolphe Buyllaan nr. 91.
Gebouw O, *Centre de calcul*
- **Gebouw P₁, P₂, P₃ en P₄**
- Johannalaan nr. 44.
Gebouw S, *Institut de Sociologie*
- **Gebouw U**, *Faculté des Sciences appliquées*

Algemene inleiding

De *Université libre de Bruxelles* werd in 1834 opgericht door Auguste BARON en Théodore VERHAEGEN als reactie op de heropening van de katholieke universiteit door de Belgische bisschoppen. Haar onderwijs berust op het principe van het 'vrij onderzoek'. Aanvankelijk was ze gevestigd in historische gebouwen van de Stad Brussel, zoals het paleis van Karel van Lotharingen, het Granvellepaleis en het Groot Godhuis.

De ULB vestigde zich aanvankelijk in historische gebouwen van Brussel, zoals het Granvellepaleis, SAB/CP Monuments civils I.

Vanaf 1893 werden enkele universiteitsgebouwen gebouwd in het Leopoldpark, maar al gauw zou deze locatie te klein blijken. In 1921 werd het plan opgevat om de campus te vestigen op de na de wereldtentoonstelling van 1910 vrijgekomen terreinen van de *Solbosch*.

De huidige campus van ongeveer 13 ha is begrensd door de Franklin Roosevelt-, Antoine Depage-, Adolphe Buyl- en Johannalaan en wordt doorkruist door de Paul Hégerlaan die in 1994 tot voetgangerszone werd omgevormd.¹ Tot op vandaag is deze vestiging de belangrijkste campus van de ULB, hoewel in de loop van de tijd ook vestigingen kwamen op andere plaatsen in Brussel en Wallonië. De *Faculté de Médecine* vestigde zich in 1928 niet ver van het Sint-Pietershospitaal en verhuisde in 1981 naar Anderlecht, vlakbij het nieuwe Erasmushospitaal. Begin jaren 1970 werd *Campus de la Plaine* (aan de Pleinlaan) in gebruik genomen. Hier werden de *Facultés des Sciences*, het *Institut de Pharmacie*, het *Institut supérieur d'Architecture Victor Horta* en het *Institut d'Urbanisme* en *l'Institut d'Environnement et d'Aménagement du Territoire* ondergebracht. Naast deze versnippering van de campus, rees ook het taalprobleem. Aanvankelijk was de ULB unitaristisch, maar in 1969 werd ze in twee linguïstische eenheden verdeeld en werd de Vrije Universiteit Brussel opgericht. In het begin telde de ULB slechts vier faculteiten, maar vandaag biedt ze alle universitaire disciplines aan, ondergebracht in zeven afzonderlijke faculteiten, aangevuld met diverse scholen en instituten.

¹ *Telex*, september 1994, p. 14.

De *Solbosch* was oorspronkelijk voorzien voor 3000 studenten, maar door de gestage stijging van de studentenbevolking, breidde hij zich vooral vanaf de jaren 1950 sterk uit. Hoewel meerdere afzonderlijke gebouwen op architecturaal vlak interessant zijn, heeft de campus in zijn geheel een ongelijk aspect, dat typisch is voor een stadscampus. Dit wordt nog versterkt door het eclecticisme van de diverse bouwfases en door soms ongelukkige renovaties of haastige aanpassingen.

Voordat de ULB zich hier vestigde, stond op het terrein slechts één gebouw, de villa Capouillet (**gebouw B**), een hoog neoclassicistisch huis van de tweede helft van de 19e eeuw, dat in de jaren 1930 meermaals werd vergroot. De campus kende grosso modo drie bouwfases: het interbellum, de jaren 1958 tot 1970 en de periode na 1991.

Ontstaan van een campus: het interbellum

Het terrein waarop de ULB zich vestigde, werd haar geschonken door de stad Brussel. De al bestaande villa Capouillet (**gebouw B**) werd vergroot en geïntegreerd in de nieuwe campus. De bouw van de campus begon met een ietwat ongelukkige ervaring op architecturaal vlak. De *Faculté des Sciences* werd inderhaast gebouwd volgens een in 1922 door ingenieur Eugène FRANÇOIS – professor aan de universiteit –, ontwikkelt industrieel model. Dit **gebouw U**² werd door een aantal tijdgenoten, en vooral door architect Paul BONDUELLE³ heftig bekritiseert omwille van de ‘afwezigheid van elk plan’, zijn uitzicht van ‘gigantisch labyrint’ en het ‘vaag decoratief aspect’ van zijn gevels.

- 2 SAB/OW 84353 (1922). *Cérémonie de la pose d'une pierre commémorative aux bâtiments universitaires du Solbosch*, 27 mei 1922, Université libre de Bruxelles (Archives de l'ULB/B.11.1/nr. 4). Het gebouw werd op het einde van de jaren 1950 verhoogd. GILLET, J.-P., 1992, p. 118. Een deel van deze toevoeging werd op 08.02.1970 door een brand geteisterd. *Revue belge du feu*, 8, 1971, pp. 4-16.
- 3 *L'Émulation*, 1923, pp. 134-136.

'L'université... on la démolit.'
[De universiteit... ze wordt afgebroken], Satirische prent over de grote werken in Brussel, f°, lith., ca. 1855, © KBR, Prentenkabinet, SV23257.

Gebouw U, SAB/CP Monuments civils I.

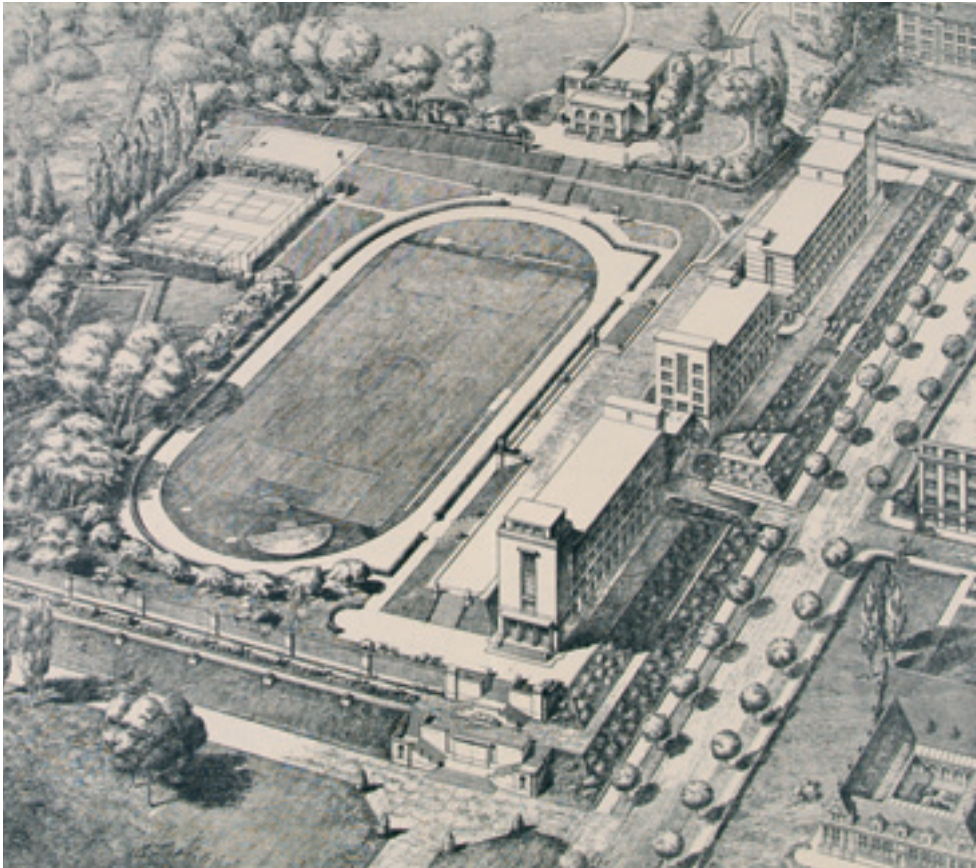
Toen het lastenboek werd opgesteld voor het twee jaar later gebouwde **gebouw A**, eiste men expliciet dat het gebouw U, dat intussen door iedereen werd verfoeid, verborgen moest worden. **Gebouw A** (zie notitie), waarin de *Faculté de Droit* en de *Faculté de Philosophie et Lettres* en ook de bibliotheek en administratie van de universiteit werden ondergebracht, werd gefinancierd door Amerikaanse fondsen (de *Commission for Relief in Belgium Educational Foundation*), iets wat ook al gebeurd was voor sommige gebouwen van de universiteit van Leuven. Als tegenprestatie voor een volledige financiering, stelden de Amerikanen bepaalde eisen die absoluut gerespecteerd moesten worden. Een daarvan was verbazend genoeg dat de gevels in een ‘nationale stijl’ ontworpen moesten worden. Van de voorstellen van vijf architecten, werd het plan van Alexis DUMONT weerhouden. Hij slaagde erin om functionalisme en een barok-remake met elkaar te verzoenen. Na dit eerste succes, werd DUMONT gedurende een tiental jaar architect van de universiteit, waarvoor hij nog twee opmerkelijke, hoewel stilistisch totaal verschillende gebouwen ontwierp. In 1928 ontwierp hij het aan de Franklin Rooseveltlaan grenzende gedeelte van het huidige **gebouw J** (zie notitie). Hiervoor ontwikkelde hij een gestileerde vormtaal die teruggreep op het nationale bouwkundig erfgoed. In 1931 begon DUMONT aan het ontwerp van de *Cité Paul Héger*⁴ (**gebouw Fi**), die door verbouwingen en toevoegingen⁵ veel van zijn oorspronkelijke plastische kracht heeft verloren. Het ontwerp van de cité is gebaseerd op modernistische principes en had met zijn lichtjes asymmetrisch vorm, vanaf de Paul Hégerlaan het aspect van een pakketboot. Aanvankelijk waren 52 kamers voorzien voor vrouwen, 108 voor mannen en een restaurant met 150 plaatsen.

De Cité Paul Héger in 1934, *Le Document*, 3, 1934, p. 38.

- 4 SAB/OW 41261 (1931). VAN DEN DUNGEN, P., *Les cités d'hier et d'aujourd'hui*, Brussel, Archives de l'Université libre de Bruxelles, 1997; 'La cité estudiantine Paul Héger', *Le Document*, 3, 1934, pp. 38-39. UYTTEBROUCK, A., DESPY-MEYER, A. (o.l.v.), 1984, pp. 146-148.
- 5 SAB/OW 61237 (1950: verbouwing centraal gedeelte); 57876 (1948: uitbreiding restaurant); 58748 (1949: verbouwingen); 63803 (1954: uitbreidingen); 73011 (1962: uitbreiding restaurant); 74759 (1961: uitbreidingsproject van 3 woontorens met 12 verdiepingen); 84116 (1970: idem). *Architecture* 55, 1963, pp. 346-349.

Het gebouw *Éducation Physique* van architect Eugène Dhuicque (zie notitie **gebouw E2**, zie p. 14) werd in 1935, dus eveneens tijdens de eerste bouwfase gebouwd. In overeenstemming met het oude Latijnse adagio *Mens sana in corpore sano* dat tijdens het interbellum in Europa opgang maakte, ontwierp Dhuicque een gebouw met een helder en intelligent grondplan en richtte ook een gedeelte van de campus in als sportvelden, waarvan vandaag nog slechts een klein gedeelte bestaat.

Het sportplein ontworpen door architect Eugène Dhuicque, *Clarté*, 5, 1938, buitentekst illustratie.

De studentenboom: van 1958 tot 1970

Bij de aankondiging van de wereldtentoonstelling van 1958, sloot de ULB met de organisatoren een overeenkomst die hen toeliet om op de campus een grote conferentiezaal te bouwen, die daarna als auditorium zou kunnen gebruikt worden. Dit gebouw (het huidige *auditoire Paul-Émile Janson* – **gebouw J1**: zie notitie p. 19), ontworpen door ingenieur P. MOENAERT en architect Marcel VAN GOETHEM, die zowel professor was aan de ULB als architect van Expo 58, neemt als een van de enige overblijfselen van deze expo, in de Brusselse architectuur een bijzondere plaats in. Zijn dak met dubbele welving is typisch voor de gewaagde experimenten van die tijd. Dezelfde VAN GOETHEM ontwierp in 1953, het **gebouw C1** van de *Constructions civiles*⁵, dat erg geïnspireerd is door de esthetica van het Bauhaus. Het is thans volledig verbouwd in postmodernistische stijl en alleen de gewelfde luifel van de achteringang verwijst nog naar het oorspronkelijke ontwerp.

Gezien de studentenpopulatie onophoudelijk bleef groeien en ook het wetenschappelijk onderzoek een sterke ontwikkeling kende, ontwikkelde de ULB onder leiding van zijn dynamische bestuurder J.-P. Gillet een ambitieus bouwprogramma,⁶ dat echter niet volledig zou uitgevoerd worden.⁷ Deze bouwfase, waaraan vooral de architecten Robert PUTTEMANS en Pierre GUILLISSEN hebben gewerkt, is zowel stedenbouwkundig als architecturaal bijzonder interessant.

↖ Gebouw C in 1962, architect Marcel Van Goethem, SAB/OW 73010.

↑ Gebouw C in 2006.

Op stedenbouwkundig vlak namen beide architecten hun toevlucht tot imposante hoge volumes om het plaatsgebrek op de campus te verhelpen. De strenge architectuur van Pierre GUILLISSEN is uiterst geschikt voor volumes in de hoogte. Hij tekende twee imposante gebouwen, het *Institut de Physique* (zie notitie **gebouw D**, p. 22) en de *Cité des Courses* (zie notitie **gebouw F₂**, p. 17). Dit laatste gebouw, op enkele tientallen meter van de campus, is ook vandaag nog een bijzonder geslaagd voorbeeld van collectieve woonvoorzieningen voor studenten.

De campus in 1959, BARTIER, J., 1959.

⁶ *Présence de Bruxelles*, 62, 1963, pp. 12-16; *Présence de Bruxelles*, 72, 1965, pp. 23-26; VAN DEN DUNGEN, P., 1997, pp. 52 *sqq.*; GILLET, J.-P., 1992, pp. 62-63, 117, *sqq.*

⁷ Voor sommige van deze niet uitgevoerde projecten, werd een bouw aanvraag ingediend bij de Stad. Dat is het geval voor drie ondergrondse auditoria onder het plein van groep G, ontworpen door architect Pierre GUILLISSEN, 1964 (SAB/OW 77280) en voor een kinderkribbe in de Antoine Depagelaan, ontworpen door dezelfde architect in 1970 (SAB/OW 81449). Robert PUTTEMANS ontwierp een indrukwekkende uitbreiding van de *Cité Héger*, met drie woontorens van telkens 12 verdiepingen (SAB/OW 74759).

Niet minder streng, maar niet zonder een vleugje fantasie, drukte de architectuur van Robert PUTTEMANS eveneens een blijvende stempel op de campus. Van zijn hand is het *Institut de Sociologie* (**gebouw S**), dat in 1993 op een ongelukkige manier werd gerenoveerd en zijn oorspronkelijk karakter grotendeels verloor.⁸ Het gebouw springt in en staat schuin ten opzichte van de Johannalaan. De dertien ondiepe verdiepingen, profiteren van de vernuftige aanpassing van het gebouw aan de hoogteverschillen van het terrein. Het gebouw heeft een reusachtige luifel in gewapend beton, bestaande uit vier hyperbolische paraboloïden, waarvan de pijlers in twee, thans verdwenen vijvers weerspiegeld werden. Deze luifel is een mooi voorbeeld van de voor die tijd typische interactie tussen architectuur en de mogelijkheden van de civiele bouwkunde.

Gebouw S (*Institut de Sociologie*) in 1968, *Architecture* 68, 84, 1968, p. 198.

Het in 1962 gebouwde *Institut d'Éducation physique et de Kinésithérapie* (zie notitie **Gebouw E_i**, p. 16), een ander gebouw van R. PUTTEMANS, is veel beter bewaard gebleven. Het is een gedurfde mengeling van modernistische vormen met een rustiek materiaal als breuksteen van bruine zandsteen.

Om het ruimtegebrek op het einde van de jaren 1960 zo vlug mogelijk op te vangen, werden gebouwen in prefabmateriaal gebouwd⁹ naar plannen van Robert PUTTEMANS (**gebouwen P₄¹⁰ en M¹¹**) en Pierre GUILLISSEN (**gebouwen T₃¹², P₁, P₂, P₃¹³**). Ze bestaan vandaag nog altijd. Ook het als tijdelijk bedoelde **gebouw H**,¹⁴ ontworpen door Marcel LAMBRICHS maakt nog altijd indruk bij de ingang van de Paul Hégerlaan. De meandervormig neergezette volumes volgen de helling van het terrein en vertonen een uitgesproken horizontaliteit. Ook het mooie **gebouw O** (zie notitie p. 21) dateert van 1969. Het brutale aspect van zijn betonnen gevels harmonieert opmerkelijk goed met de omringende begroeiing.

Gebouw A aan de kant van de Antoine Depagelaan, werd in 1960 uitgebreid met een door de architecten Philippe en Alexis DUMONT ontworpen bijgebouw in neobarok, dat het bestaande gebouw harmonieus aanvult.

Andere bestaande gebouwen werden gerenoveerd¹⁵ om plaats te winnen. Dat gebeurde bijvoorbeeld in **gebouw A**, waar sommige auditoria horizontaal in twee werden gesplitst.

8 SAB/OW 82345 (1963-1965), 94575 (1993). GILLET, J.-P., 1992, pp. 94-95; *La Technique des Travaux*, 1-2, 1969, pp. 1-13; *Architecture*, 84, 1968, pp. 198-204.

9 GILLET, J.-P., 1992, p. 118.

10 SAB/OW 82404 (1969).

11 SAB/OW 84176 (1969).

12 SAB/OW 83288 (1967).

13 SAB/OW 83287 (1967).

14 SAB/OW 82754 (1970).

15 GILLET, J.-P., 1992, pp. 117-120.

Na 1991: renoveren of bouwen?

In 1992 kreeg de ULB een uitzonderlijke dotatie van de *Communauté française*, waarmee ze zowel haar oude gebouwen kon renoveren en er nieuwe bouwen.¹⁶ Onder leiding van het Brusselse architectuurbureau ART & BUILD startte een nieuwe bouwfase, deze keer in postmodernistische stijl. Het bureau ontwierp een nieuwe bibliotheek (zie notitie **gebouw Nb**, p. 24) en aansluitend een nieuw gebouw voor de *Faculté de Philosophie et Lettres* (**gebouw Na**). Voor het terrein tussen de Antoine Depagestraat en Zoomlaan, ontwierp hetzelfde bureau in 1992 een groot complex met studentenkamers, kantoren, winkels en een hotel.¹⁷ Dit ambitieuze project zou echter niet volledig worden uitgevoerd.

De oude gebouwen werden grondig gerenoveerd, zonder veel respect voor hun oorspronkelijke stijl (zie *supra*: *Institut de Sociologie*, *Cité Héger*, enz.). De *Cité des Courses* werd op gelijkaardige manier gerenoveerd. Op de hoek van de Johannalaan en de Franklin Rooseveltlaan werd een nieuw gebouw gebouwd voor de *Solvay Business School*.

Andere gebouwen op Brussels grondgebied (privéwoningen, villa's enz.) die door de ULB werden ingenomen na aankoop of via legaten:

Franklin Rooseveltlaan nr. 17 (*Institut d'Études des religions et de la laïcité*), 19 en 21 (*École de commerce Solvay*), 28, 39-41 (*Institut d'Études européennes*), 52 (rectoraat van de ULB).

Voor meer informatie, zie de individuele notities van nr. 17, 19, 21, 39-41 en 52 in de Franklin Rooseveltlaan op de website van de Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed.

¹⁶ Zie Archives de l'ULB/B.11; *ULB info*, juli 1993, speciaal nummer; *Esprit libre*, 35, 2005, p. 3.

¹⁷ SAB/OW 95643 (1992).

Gebouwen opgenomen in de inventaris

Franklin Rooseveltlaan 50

Gebouw **A**, *Facultés de Droit et de Philosophie et Lettres*, bibliotheek en administratie van de universiteit

Aan de Franklin Rooseveltlaan bevinden zich drie bouwvolumes die ten opzichte van elkaar inspringen en gemarkeerd zijn door een toren. Ze werden in 1924-1928 ontworpen door architect Alexis DUMONT en gefinancierd door de Amerikaanse stichting *Commission for Relief in Belgium Educational Foundation*. In 1923 werd een gedetailleerd en veeleisend programma, opgesteld door raadgevend architect van de stichting M. J. M. HOWELLS, overgemaakt aan vijf vooraf geselecteerde architecten: A. DUMONT, A. PUISSANT, E. JASPAR, J. VAN NECK en E. DHUICQUE. Deze laatste nam wegens ziekte uiteindelijk niet deel aan de wedstrijd. Naast de praktische regels van de wedstrijd, impliceerde dit programma een aantal verplichtingen: inplanting, type van de lokalen (faculteiten rechtswetenschap en wijsbegeerte en letteren, bibliotheek, administratie) en onderlinge verdeling ervan, het ontwerp dat geïnspireerd moest zijn door 'nationale stijl', enz. Het ontwerp van DUMONT, dat volgens hem op de architectuur van de Nederlanden van 1650 tot 1750 was gebaseerd, werd weerhouden.

Het gebouw is een eigenaardige mengeling van historiserende elementen, die ook al in de jaren 1920 verbazingwekkend waren, en moderne grondplannen (rationele circulatie, overvloedige lichtinval, enz.) en details (metalen schrijnwerk, smeedijzeren leuning, tegels, enz.).

← ← Gebouw A, bekroning van de toren, architect Alexis Dumont, SAB/OW 84353 (1926).

↙ Gebouw A, hoofdgevel, Franklin Rooseveltlaan, 2006.

↓ Gebouw A, hoofdgevel Franklin Rooseveltlaan, inkompartij, 2006.

Het centrale gebouw is monumentaler dan de twee zijvleugels en wordt rechts geaccentueerd door een klokkentoren. In de symmetrische voorgevel zijn twee types witsteen verwerkt, in combinatie met baksteen. Het telt twee bouwlagen en dertien ongelijke traveeën, waarvan de breedste aan de uiteinden bekrond zijn met een trapgevel met twee registers, versierd met vrouwelijke allegorieën. Dubbele kruisvensters. Iets bredere centrale travee met metalen toegangsdeur onder rondboog, geflankeerd door geringde pilasters en bekrond met gebroken fronton. Deze travee omvat in de tweede bouwlaag een trapezoïdaal balkon met balusters. Op de muurdammen en de inkompartij zijn diverse inscripties aangebracht: *scientia vincere tenebras, botanica, zoologia, ULB, 1928, chemica, ratione et diligentia*, tussen de blazoenen in rolwerk met vrijmetselaarssymbolen of putti. Hoofdgestel wordt geritmeerd door vijf gemetselde dakvensters. Het geheel bevindt zich onder een leistenen zadeldak met zes dakkapellen onder tentdaakjes.

Achtergevel in baksteen en witsteen. Drie ongelijke bouwlagen en 23 traveeën. Verdiepingen geritmeerd door pilasters. Twee registers dakkapellen met tentdaakjes. Metalen deur met geringde omlijsting onder gebroken fronton.

Interieur. In dit gebouw met twee binnenpleinen bevond zich vroeger op de benedenverdieping de administratie van de universiteit en op de verdieping de bibliotheek. De inkomhal is een grote rechthoekige zaal met veel vensters. In één van de lange zijden bevindt zich een galerie van twee verdiepingen rustend op zuilen en pijlers; op de verdieping voorzien van een opengewerkte borstwering. Kleuren overwegend wit en goud. Vierkante structuur van cassetteplafond is herhaald in vloermozaïek. Aan de korte zijden bevinden zich telkens twee eiken deuren met panelen. Aan ene kant, Griekse inscripties, aan andere kant gedenkteken voor slachtoffers van Eerste en Tweede Wereldoorlog in de vorm van een gevleugelde Victoria die lauwerkransen vasthoudt. De raadzaal links van de hal is een imitatie van die van het Granvèllepaleis waar de universiteit voordien gevestigd was.

Gebouw A, achtergevel, 2006.

Gebouw A, detail van een smeedijzeren leuning, 2006.

Gebouw A, een gang, 2006.

Gebouw A, Franklin Rooseveltlaan, grote hal, 2006.

Klokkentoren: DUMONT ontwierp de in het programma voorziene toren als een ‘Memorial Tower, ter herinnering aan het genereuze gebaar van de Amerikanen.’ Vanaf 1927 wijzigde de architect zijn plannen enigszins om een geodetisch station in de toren te kunnen onderbrengen. Toren ongeveer 50 m hoog in baksteen en witsteen. Vijf bouwlagen met monumentale pilasters en rechthoekige vensters. Hoogste bouwlaag in attiek en voorzien van horloge. Bekrond met langwerpige daklantaarn onder tentdak. Benedenverdieping met bossage.

Zijgebouwen. Identiek, voordien ingenomen door de *Faculté de Droit* en die van *Philosophie & Lettres*. Telkens gebouwd rond centraal binnenplein. Lager dan hoofdbouw. Voorgevel met één bouwlaag en negen ongelijke traveeën. Centrale inkom met hardstenen omlijsting. Bredere traveeën op uiteinden onder trapgevel. Gevels in baksteen en witsteen. Kruisvensters. Trapgevels met venster onder fronton in vorm van rechthoekige driehoek. Hoofdgestel geritmeerd door drie gemetselde dakvensters. Binnenplein geïnspireerd door kloosterarchitectuur, met in het midden fontein.

SAB/OW 84353 (1926).
 Archives de l'ULB/B11.1/nr. 8 (CRB Educational Foundation Inc, 1923).
 BROUWER, C. *et al.*, 1995, pp. 22-38.
Itinéraire de l'Université libre de Bruxelles, 2004, pp. 38-39.
The architectural Record, 1924, pp. 108-112.
L'Émulation, 1924, pp. 81-90, pl. 21-24.
L'Émulation, 10, 1929, pp. 81-88.
Revue de l'École polytechnique, 4, 1928, pp. 196-202.

← ← Gebouw A, gevel van linkervleugel, Franklin Rooseveltlaan, 2006.

↖ Gebouw A, gevel van rechternleugel, Franklin Rooseveltlaan, 2006.

↑ Gebouw A, achterkant van linkervleugel, deur van de voormalige rechtsfaculteit, 2006.

Ontwerp van Alexis Dumont, *L'Émulation*, 10, 1924, pl. 24.

Gebouw **E2**, *Institut supérieur d'Éducation physique et de Kinésithérapie*

Rechthoekig gebouw in art deco, n.o.v. architect Eugène DHUICQUE, professor aan de ULB. De bouw werd mogelijk gemaakt dankzij fondsen die het Nederlandse echtpaar Andriessse-Spanjard ter beschikking stelde. Het gebouw werd gebouwd als antwoord op de grote overheids campagne om de sport in ons land te bevorderen, een streven dat aansloot bij de geest van de jaren 1930 in Europa.

Gebouw E2, hoofdgevel, 2006.

Het op een heuvel gelegen gebouw, is bereikbaar via een theatrale trap (beschadigd) naar de hoofdingang. Het kijkt uit over een sportveld (stadion, voetbalveld, tennisterreinen) dat in 1937 eveneens door architect Eugène DHUICQUE werd aangelegd. In 1994 werd het deels heraangelegd als parking (architectenbureau SAMYN & PARTNERS).

Dit gebouw van de ULB werd destijds als bijzonder modern beschouwd, omwille van zijn rationeel plan en zijn vernuftig ventilatie- en verwarmingssysteem. In 1950 werd het door dezelfde architect voorzien van een mansardedak, ter vervanging van een dakterras met pergola. Door deze verhoging kon een nieuwe sportzaal ingericht worden.

Bakstenen gevel op sokkel in bruine baksteen met hard- en witstenen elementen. Hoofdgevel met twee bouwlagen en drie traveeën. Op benedenverdieping vierhoekige vensters, op verdieping onder rondboog, van elkaar gescheiden door hoge doorlopende band in witsteen met daarop de naam van het instituut. Schrijnwerk vervangen. Identieke zijgevels, allebei met torenvormig trappenhuis en op de benedenverdieping een voorbouw met vestiaires en douches. In tweede

bouwlaag drie grote vensters onder doorlopend kordon die de sportzaal verlichten. Oorspronkelijk schrijnwerk met roedeverdeling. De ene zijingang is voorbehouden voor vrouwelijke, de andere voor mannelijke studenten.

Interieur: Bewaarde aankleding en eiken meubilair. Mozaïekvloeren in roodzwart of gebroken wit en zwart. Grote sportzaal (12 x 20 x 6,7 m), aan één kant eindigend in hoge tribunes en aan andere kant uitgevend op bergruimte. Bewaard parket. Aan lange zijden uitgevend op volgens sekse gescheiden vestiaires. Eiken bergkastjes, voordien met koperen traliwerk. Banken met geïntegreerde kapstokken. Deuren in Kambala teak. In het verlengde van de vestiaires, tien douchecabines: witte keramische tegels, eiken deuren en banken. Trap met borstwering voorzien van koperen greep. Granito- en mozaïekvloeren.

Gebouw E2, trappenhuis, 2006.

Gebouw E2, vestiaires, 2006.

Gebouw E2, sanitair, 2006.

SAB/OW 45849 (1935), 48723 (1937), 61764 (1950).
Itinéraire de l'Université libre de Bruxelles, 2004, p. 54.
A+, 136, 1995, pp. 58-59.
Clarté, 5, 1938, pp. 5-9.
Clarté, 5, 1938, buitentekst illustratie.
Le Document, 2, 1938, pp. 19-25.
Telex, september 1994, p. 14.
La Technique des Travaux, 10, 1937, pp. 511-516.

Gebouw **E₁**, *Institut d'Éducation physique*

Modernistisch gebouw met metalen skelet en betonnen dakgebint, in 1962 ontworpen door architect Robert PUTTEMANS en sinds 1962 ter vervanging van oude gebouw van de *Éducation physique* van 1935 (**Gebouw **E₂****). In gevels contrasteert rustieke breuksteen van bruine zandsteen met de breed opengewerkte vensterpartijen. Rechthoekig grondplan. Twee of drie bouwlagen door middel van buitentrappen en Engelse koeren wordt niveauverschil met terrein vernuftig opgevangen. Schrijnwerk in meranti (dat van polyvalente sportzaal deels vervangen). Deuren vervangen.

Interieur. Bestaat uit twee delen. In eerste gedeelte hoge polyvalente sportzaal, grenzend aan een volume met hal en foyer op verdieping. Plafondconstructie met zes betonnen balken. Zenitaal licht via twee doorlopende bovenlichten met honingraatglas. Grenenhouten lambrisering. Oorspronkelijk parket. Onder de zaal, half verzonken bouwlaag waarin kantoren en leslokalen.

← Gebouw E1, ingang in een van de zijgevels, 2006.

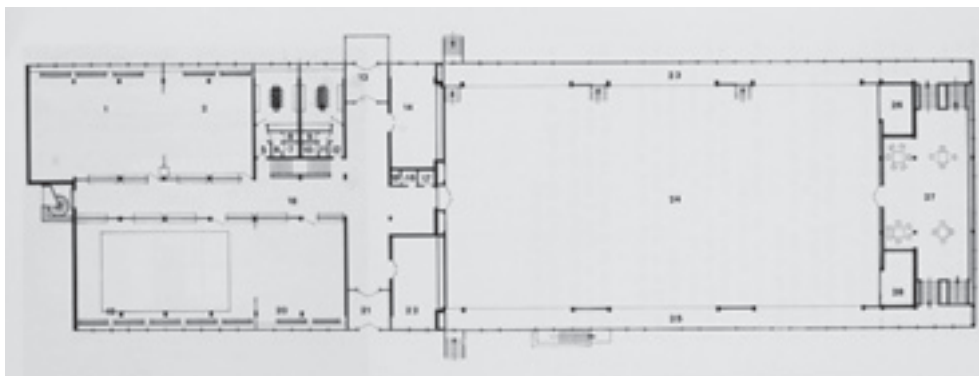
↖ ↑ Gebouw E1, detail van de zijgevel, 2006.

Gebouw E1, sportzaal in 1965, *Architecture*, 62, 1965, p. 808.

Gebouw E1, sportzaal, 2006.

In half verzonken benedenverdieping van tweede gedeelte bevinden zich vestiaires, sanitair en dienstruimten. In tweede bouwlaag grote sportzaal en in derde bouwlaag auditoria en laboratoria.

Hoewel wat verouderd, heeft het interieur zijn oorspronkelijke esthetica behouden met houtwerk, vloeren, keramische tegels en ingebouwde kasten achter rode of witte panelen.

SAB/OW 73010 (1962).
Archives de l'ULB/B12.2/nr. 1 (*Centre universitaire d'Éducation physique et des sports. Fêtes inaugurales des 4 et 5 novembre 1964*).
Itinéraire de l'Université libre de Bruxelles, 2004, p. 54.
Architecture, 62, 1965, pp. 804-809.
Présence de Bruxelles, 82, 1967, pp. 86-87.

Gebouw E1, grondplan van de benedenverdieping in 1965 met grote sporthal (24), maar ook het schermlokaal (1), bokslokaal (2), judolokaal of dojo (19) en het worstellokaal (20), *Architecture*, 62, 1965, p. 806-807.

Gebouw E1, gang, 2006.

Wedrennenlaan 29 Gebouw F₂, *Cité des Courses*

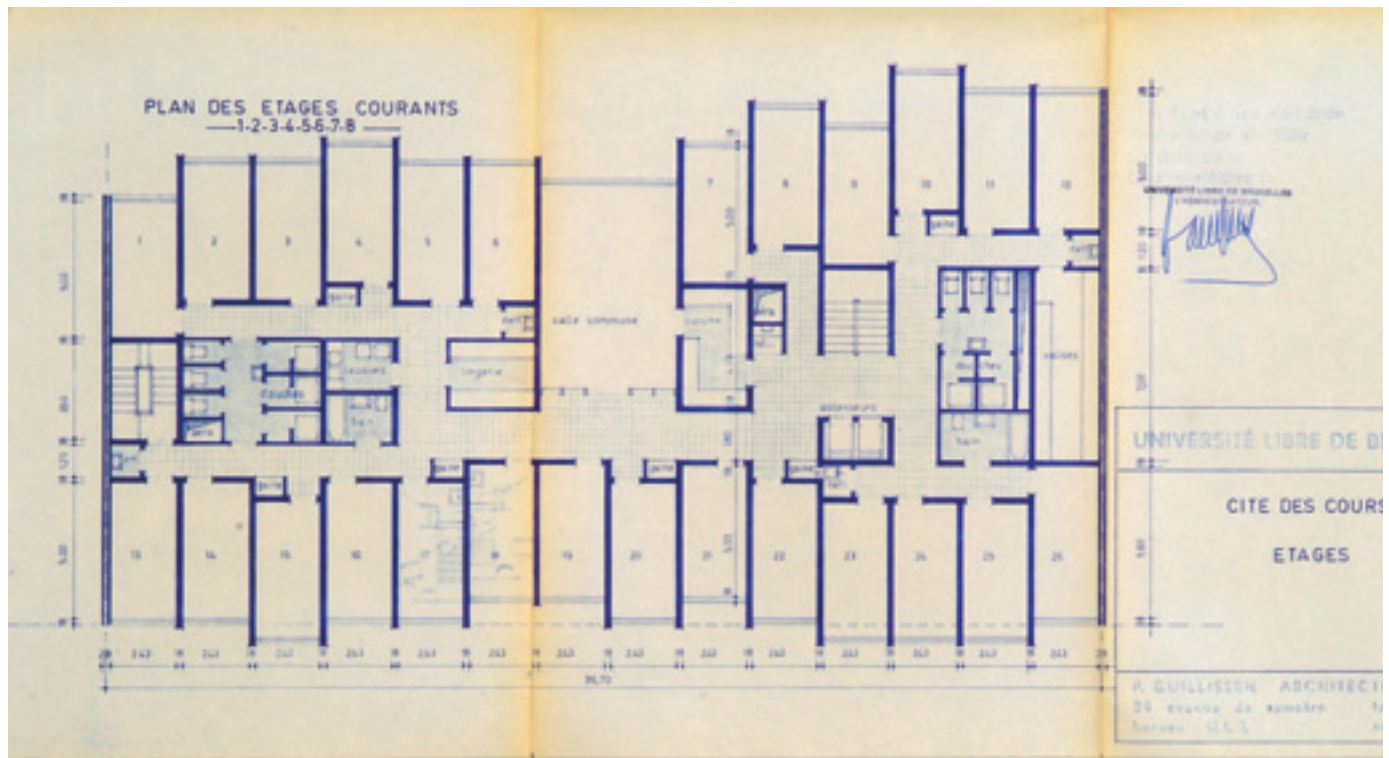

Complex met studentenwoningen, in 1964-1965 ontworpen door architect Pierre GUILLISSEN. Het gebouw telt 227 kamers, tot in 1975 voorbehouden voor jonge meisjes.

↑ Gebouw F2, straatgevel, 2007.

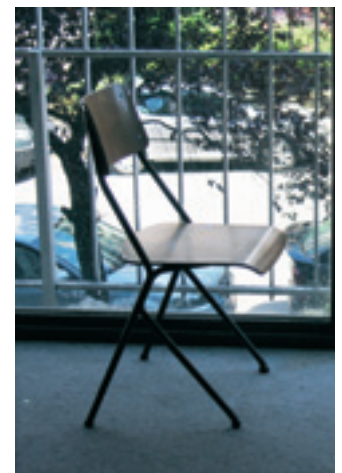
← Gebouw F2, achtergevel, 2006.

Tien bouwlagen en dertien traveeën, waarvan elfde uitspringend en met balkons. Doorlopende borstweringen in samengestelde porfiersteen. Brede vensters met roestvrij stalen omlijsting rond houten schrijnwerk, wat voor die tijd nieuw was. Vernuftig sluitingssysteem met nylon glijders. Gebouw gebouwd in betonnen zuilen en paddenstoeltegels, wat een snelle constructie mogelijk maakte.

Interieur. Destijds als modelinrichting opgevat: individueel sanitair, voldoende ruime kamers van 10 m², vergader- en werkzalen, gemeenschappelijke diensten (keuken, was- en strijkruimte, garderobe, enz.), geluidsisolatie (speciaal bestudeerde geprefabriceerde tussenwanden en vasttapijt), veiligheid (noodtrap, enz.). Installatie voor waterverzachting van warm water. Gangen met bakstenen muren en geïntegreerde lage verlichting. Uniforme oranje kleur voor gevelafwerking.

SAB/OW 82362 (1964-1965).
 GILLET, J.-P., 1992, pp. 91-92.
 UYTTEBROUCK, A., DESPY-MEYER, A. (o.l.v.), 1984, p. 148.
 VAN DEN DUNGEN, P., 1997, pp. 56, 67, 69, 71.
Acier, 6, 1967, pp. 285-288.
Architecture, 62, 1966, pp. 218-221.
La Maison, 1, 1966, pp. 26-29.
Rythme, 43, 1966, pp. 18-20.

Plan van een typeverdieping, SAB/OW 82362 (1964-1965).

Gebouw F2, stoel, 2006.

Franklin Rooseveltlaan 48 Gebouw J, *auditoire Paul-Émile Janson* en *Salle Van Buren*

Opgericht in twee fasen. Twee onderscheiden bouwvolumes. Het eerste in traditionalistische stijl aan Franklin Rooseveltlaan (nr. 48) in 1928 ontworpen door architect Alexis DUMONT, in samenwerking met architect Marcel VAN GOETHEM. Het tweede, het grote *auditoire Paul-Émile Janson*, werd in 1956 ontworpen door architect Marcel VAN GOETHEM, professor aan de ULB en hoofdarchitect van Expo '58, en door ingenieur P. MOENAERT, in een stijl aansluitend bij de esthetica van Expo '58. Het was trouwens het resultaat van een samenwerkingsverband tussen de ULB en het commissariaat van de Expo. Tijdens de tentoonstelling werd het gebouw gebruikt voor congressen, om dan later te worden gebruikt door de universiteit. Het grenst aan de achterkant van het gebouw van 1928, dat ook als toegang tot de aula fungeert.

Zicht op gebouw J (1928) vanaf F. Rooseveltlaan. Achter dit gebouw ligt het in 1956 gebouwde auditorium, 2007.

Zicht op gebouw J (1928) vanaf de Johannalaan, 2007.

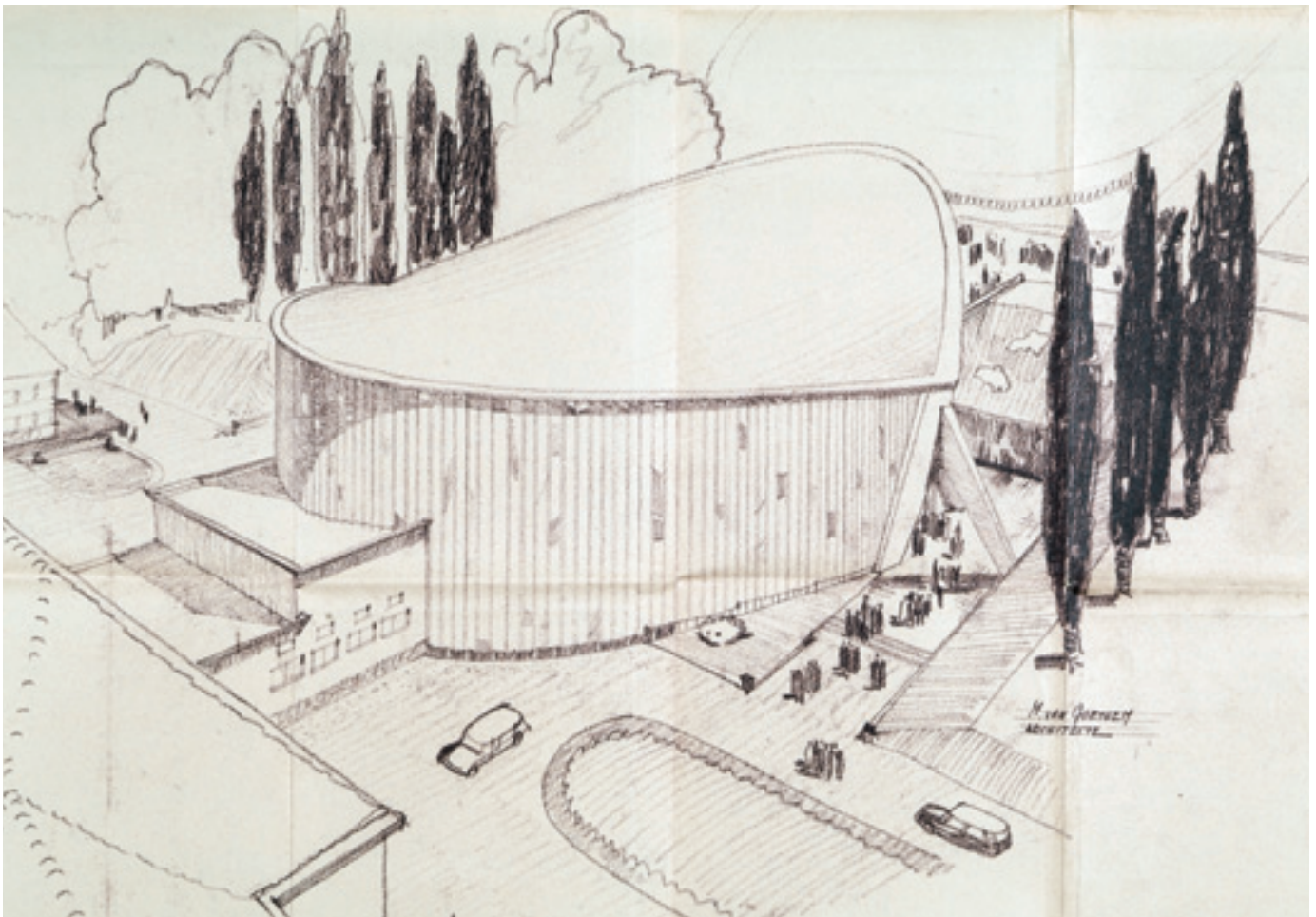

Zijkant van gebouw J met uitzicht op het dakprofiel. *L'architecte M. Van Goethem, œuvres et études, 1940-1959, Bruxelles, s.d., p. 49.*

Het gebouw van 1928 aan de Franklin Rooseveltlaan werd ontworpen als studentenhuis. Het moest geflankeerd worden door twee, nooit uitgevoerde gebouwen in dezelfde stijl met studentenkamers. Het langwerpige gebouw

is opgetrokken in traditionalistische stijl. Bakstenen gevel met hardstenen en bepleisterde elementen. Twee symmetrische vleugels aansluitend op centraal gedeelte met inkomdeur onder puntgevel. Deur geflankeerd door twee gecanneleerde zuilen. Langwerpig venster met dubbele stijlen in puntgevel. Zijvleugels uitspringend ten opzichte van centrale inkompartij. Langwerpige kruisvensters. Afgewerkt met hoekblokken. Schrijnwerk met roedeverdeling. Deur vervangen. Schilddak bedekt met zwart geëmailleerde pannen.

Het *auditoire Paul-Émile Janson* van 1956 met een capaciteit van 1500 plaatsen heeft een rond grondplan. Het dubbel schelpvormige dak wordt gesteund en gestabiliseerd door twee netwerken van dragende en trekkende kabels die elkaar in rechte hoeken kruisen. Het geheel steunt op twee grote schuine bogen in beton die een kroonlijst vormen. Het ligt op hellend terrein en heeft meerdere ingangen: één via het paviljoen van 1928, een andere aan de hoogste kant en twee zijingangen onder de driepoten.

SAB/OW 34549 (1928), 67655 (1956).
Itinéraire de l'Université libre de Bruxelles, 2004, pp. 36-37.
Acier, 7-8, 1960, pp. 293-298.
Bâtir, 20, 1934, p. 820.

Perspectief van het *auditoire Paul-Émile Janson*, architect M. Van Goethem, SAB/OW 67655 (1956).

Adolphe Buyllaan 91 Gebouw **O**, *Centre de calcul*

Dit door groen omgeven gebouw tussen de campus en de Adolphe Buyllaan werd in 1969-1970 ontworpen door de architecten José en Françoise VANDEVOORDE-BLOMME (architectenbureau CERAU). Het heeft een structuur in gewapend beton en is subtiel aangepast aan de glooiing van het terrein. In 1969 werd er de krachtige computer van de ULB en VUB in ondergebracht.

Gebouw op *pilotis*, bestaande uit twee ongelijke bouwlichamen: het eerste en grootste is rechthoekig. Op één verdieping bevond zich de computer, op de andere de kantoren van onderzoekers. Het tweede heeft de vorm van twee betonnen torens, de ene is bestemd voor het sanitair, de andere fungeert als trappenhuis. Ze zijn onderling en met het hoofdgebouw verbonden door middel van metalen loopbruggen. Voor de betonnen omlijsting van de gevels van het hoofdgebouw, bevindt zich een metalen armatuur met oranjegele zonneblinden in geplastificeerd canvas.

Aan campuszijde leiden twee loopbruggen rechtstreeks naar de tweede verdieping. De eerste verdieping op *pilotis* fungeert als parking met ingang aan de kant van de Buyllaan.

Interieur. Oorspronkelijk meubilair in wenge. Zwart marmere trap met houten leuningen.

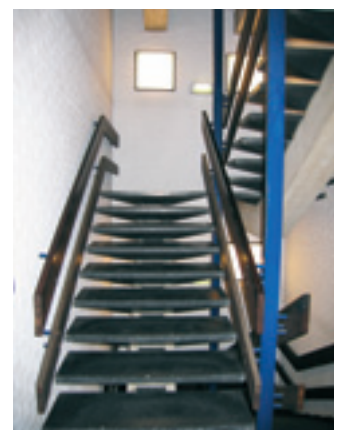
SAB/OW 82360 (1969).

Itinéraire de l'Université libre de Bruxelles, 2004, p. 56.

Environnement, 10, 1971, pp. 356-359.

Gebouw O, gevel aan campuszijde, 2006.

Gebouw O, gevel aan campuszijde, 2006.

Gebouw O, loopbrug naar de ingang, 2006.

Gebouw O, detail van de gevel aan campuszijde, 2006.

Gebouw O, trap, 2006.

Antoine Depagelaan 30-42 Gebouw **D**, *Institut de Physique*

Op grondgebied van Brussel en Elsene en op de hoek van Antoine Depage- en Adolphe Buyllaan, gebouw in internationale stijl ontworpen door architect Pierre GUILLISSEN. Opgetrokken op zinkputten (ondergrond in Brusselse zandsteen doorboord met oude schachten voor exploitatie van de steen). 85 m lang en 19 m breed. Tien bouwlagen in Depagelaan, waarvan laatste inspringend en zes in Buyllaan.

Gebouw D, gezicht vanaf de A. Buyllaan, 2006.

↓ Gebouw D, inkompartij, 2006.

Gordijengevel op verdiepingen belijnd met banden in gewassen beton. Aluminium schrijnwerk met klapvenster in bovenlicht. Borstweringen in sandwichpaneel. Op benedenverdieping ingang onder lange metalen luifel. Skelet in gewapend beton bestaande uit een rij centrale zuilen en gevelzuiltjes die zichtbaar zijn op benedenverdieping. Zijgevel bekleed met schiefer.

Gebouw D, hal voor het auditorium van de benedenverdieping, 2006.

Gebouw D, detail van de gevel en zijgevel, 2006.

Interieur. Aan achtergevel drie liftschachten en trap in voorbouw. Aankleding van benedenverdieping verschillend van dat van de verdiepingen. Links een bibliotheek. Grote hal rechts heeft met hout beklede wanden en cassetteplafond. Ze geeft uit op twee kleine auditoria met typisch geïntegreerd meubilair. Op verdiepingen verplaatsbare tussenwanden afgewerkt met vinyl; porfieren vloertegels.

SAB/OW 90275 (1959), 90274 (1960-1961).

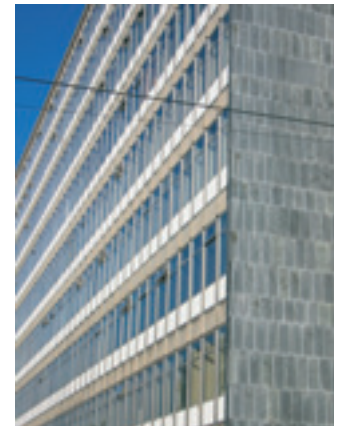
GILLET, J.-P., 1992, pp. 64-65.

Annales des travaux publics de Belgique, 2-3, 1955.

Architecture, 62, 1966, pp. 214-217.

La Maison, 1, 1966, pp. 23-26.

Rythme, 43, 1966, pp. 15-17.

Gebouw ^{NB}, *Bibliothèque des Sciences humaines*

Opgevat als uitbreiding van gebouw A. Groot complex in postmoderne stijl waarin de verschillende bibliotheken van de *Sciences humaines* zijn ondergebracht. In 1992-1993 ontworpen door architectenbureau ART & BUILD. De 'nieuwe bibliotheek' in het centrum van de Solbosch-campus, staat deels op het oude wegdek van de Paul Hégerlaan. Het heeft een gewaagd grondplan in de vorm van een rechthoekige gelijkbenige driehoek, met op de hypotenusa een halfcirkelvormige voorbouw. Het telt negen bouwlagen, waarvan twee ondergronds en heeft een oppervlakte van 13.500 m².

Nieuwe bibliotheek, zicht vanaf de Paul Hégerlaan, 2008.

Oorspronkelijk met carraramarmer beklede gevels en verschillend behandeld, gezandstraald, of gebouchardeerd, maar vervangen door metalen platen in 2008. Gevels verbonden met rechte hoeken; geritmeerd door kleine metalen knoppen die de verdiepingen aangeven en de algemene rechthoekige proporties benadrukken. Rechthoekige vensters. Schrijnwerk in zwart aluminium.

In achtergevel vensterregisters met metalen afgeronde tussendorpel. Schrijnwerk van vensters in halfcirkelvormige voorbouw in afzeliahout.

Interieur. In eerste souterrain onthaal, dienstruimten en leeszaal. Bereikbaar via dubbele gebogen trap in steen en beton langs cilindrische wanden van hal. In het midden bevindt zich een granieten sculptuur van KUBACH en WILMSEN, *Bibliothèque d'Europe*. In tweede souterrain bevindt zich het magazijn. De zes bovengrondse verdiepingen hebben drie duplexen. Interieurs in sobere en ruwe materialen: beton en betonblokken, wanden in glastegels. Plafonds in celbeton. Meubilair in beukenhout.

Nieuwe bibliotheek, hal met beeld van Kubach en Wilmsen, *Bibliothèque d'Europe*. 2006.

Nieuwe bibliotheek, achtergevel vóór renovatie, 2006.

- Archives de l'ULB: B.11.1.
BROUWER, C. *et al.*, 1995, pp. 53-91.
ART & BUILD, 1992, n.p.; www.artbuild.be/
A+, 136, 1995, pp. 60-63.
Neuf/Nieuw magazine, 171, 1995, pp. 32-39.
La Lanterne, 13, 1994.
La Libre Belgique, 13 september 1994.
Le Soir, 17 augustus 1994 en 13 september 1994.
Telex, september 1994.
ULB info, juli 1993, speciaal nummer.
ULB info, 51, 1994.
ULB info, 52, 1994.

Sculpturen

Pierre-Théodore Verhaegen.

Voor gebouw A. Bronzen sculptuur ten voeten uit van de stichter van de *Université libre de Bruxelles* (1796-1862), door beeldhouwer Guillaume GEEFS, 1865 (signatuur). Het beeld werd gegoten door de *Compagnie anonyme des Bronzes de Bruxelles* (inscriptie). Hoge polygonale hardstenen sokkel, voorzien van meerdere bronzen inscripties die het personage identificeren. Hij draagt een pandjesjas en houdt een perkament in de hand waarop te lezen staat: '*L'enseignement de la science par la science et pour la science*' [Onderwijs van de wetenschap door de wetenschap en voor de wetenschap]. Het beeld stond eerst in de Stuiversstraat, maar verhuisde in 1928 samen met de ULB naar de Solbosch-campus.

DEROM, P. (o.l.v.), 2000, pp. 53-54, pl. 26.

DEROM, P., 2002, p. 67.

Itinéraire de l'Université libre de Bruxelles, 2004, p. 40.

Beeld van Pierre-Théodore Verhaegen, 2006.

Bibliografie

Archieven

- Archives de l'ULB/série de plans
- Stadsarchief Brussel, openbare werken en portefeuilles plannen

Monografieën en studies

- ART & BUILD, *Bibliothèque centrale des Sciences humaines. Étude de faisabilité*, 12 juni 1992. s.p.
- BARTIER, J., *Université libre de Bruxelles. 1834-1959*, Service d'information et de documentation de l'Université libre de Bruxelles, Brussel, 1959.
- BROUWER, C., et al., *Bibliothèques*, Bibliothèques de l'Université libre de Bruxelles, Brussel, 1995.
- CRB Educational Foundation Inc, *Construction de nouveaux bâtiments de l'Université libre de Bruxelles. Programme*, 1 mei 1923.
- DEROM, P. (o.l.v.), *De beelden van Brussel*, Pandora, Galerie Patrick Derom, Brussel, 2000.
- DE HENS, G., MARTINY, V.-G., *Académie Royale des Beaux-Arts de Bruxelles ISAVH. Une école d'architecture. Des tendances. 1766-1991*, Académie royale de Beaux-Arts de Bruxelles. Institut Supérieur d'Architecture Victor Horta, Brussel, 1992.
- DESPY-MEYER, A. (o.l.v.), *Les cent cinquante ans de l'Université Libre de Bruxelles (1834-1984)*, Éditions de l'Université libre de Bruxelles, Brussel, 1984.
- DEROM, P., *Les sculptures de Bruxelles. De beelden van Brussel. Monuments and Statues of Brussels*, Patrick Derom Gallery, Brussels, 2002, p. 67.
- GILLET, J.-P., *Les sept fontaines de la sagesse. U.L.B. 1958-1968. Chronique*, Les Éperonniers, Brussel, 1992.
- *Itinéraire de l'Université libre de Bruxelles*, coll. Hommes et paysages, Société royale belge de Géographie, coédition Université libre de Bruxelles, Brussel, 2004.
- LIEBRECHT, H., *L'université de Bruxelles et la guerre*, La renaissance du livre, Brussel, 1944.
- MOUTURY, S., CORDEIRO, P., HEYMANS, V., *Les quartiers Franklin Roosevelt et Vert Chasseur*, Cel historische erfgoed, Stad Brussel, 1998.
- UYTTEBROUCK, A., DESPY-MEYER, A. (o.l.v.), *Les 150 ans de l'Université libre de Bruxelles : 1834-1984*, Éditions de l'Université de Bruxelles, Brussel, 1984.
- VAN DEN DUNGEN, P., *Les cités d'hier et d'aujourd'hui*, Archives de l'Université libre de Bruxelles, Brussel, 1997.
- VAN HOUTTE, M., UYTTEBROUCK, A., *Université libre de Bruxelles, 140 années de développement, de 96 à 13.000 étudiants, de 1834 à demain: histoire de l'Université par ses bâtiments et projets de développement des différents campus: exposition du 12 au 27 octobre 74, campus de la Plaine*, Université libre de Bruxelles, Brussel, 1974.
- VAUTHIER, M., *L'Université de Bruxelles sous l'occupation allemande*, imprimeries Cock, Brussel, 1944.

Tijdschriften

A+

- 'Aanleg van de Paul Hégerlaan', *A+*, 136, 1995, pp. 58-59.
- ARON, J., 'De nieuwe Bibliotheek Menswetenschappen van de Université libre de Bruxelles', *A+*, 136, 1995, pp. 60-63.

Acier

- MOENAERT, P., 'Toitures et parois en câbles précontraints', *Acier*, 7-8, 1960, pp. 293-298.
- FRANCAERT, G., 'Nouveau style de fenêtres utilisé dans les Gebouws', *Acier*, 6, 1967, pp. 285-288.

Annales des travaux publics de Belgique /

Tijdschrift der openbare werken van België

- CAMERMAN, C., 'Le sous-sol de Bruxelles et ses anciennes carrières souterraines', *Annales des travaux publics de Belgique / Tijdschrift der openbare werken van België*, 2-3, 1955.

The architectural Record

- 'New buildings for the University of Brussels', *The architectural Record*, 1924, pp. 108-112.

Architecture

- 'Restaurant et foyer de l'Université libre de Bruxelles', *Architecture*, 55, 1963, pp. 346-349.
- 'Complexe sportif de l'Université Libre de Bruxelles', *Architecture*, 62, 1965, pp. 804-809.
- 'ULB cité estudiantine pour jeunes filles', *Architecture*, 68, 1966, pp. 218-221.
- 'ULB Institut de physique', *Architecture*, 68, 1966, pp. 214-217.
- 'Université libre de Bruxelles. Institut de Sociologie Solvay', *Architecture*, 84, 1968, pp. 198-204.

Bâtir

- 'Harmonie', *Bâtir*, 20, 1934, p. 820.

Clarté

- DHUICQUE, E., 'L'Étude et les Jeux', *Clarté*, 5, 1938, pp. 5-9.

Le Document

- 'La cité estudiantine Paul Héger', *Le Document*, 3, 1934, pp. 38-39.
- 'L'Institut d'Éducation physique de l'Université libre de Bruxelles', *Le Document*, 2, 1938, pp. 19-25.

L'Émulation

- BONDUELLE, P., 'Une visite au Solbosch', *L'Émulation*, 1923, pp. 134-136.
- 'Les bâtiments universitaires du Solbosch', *L'Émulation*, 1924, pp. 81-90, pl. 21-24.
- 'Les nouveaux bâtiments universitaires du Solbosch', *L'Émulation*, 10, 1929, pp. 81-88.

Environnement

- 'Centre de calcul de l'ULB', *Environnement*, 10, 1971, pp. 356-359.

Esprit libre

- *Esprit libre*, 35, 2005, p. 3.

La Maison

- 'L'Institut de physique', *La Maison*, 1, 1966, pp. 23-26.
- 'Cité estudiantine pour jeunes filles, à Bruxelles', *La Maison*, 1, 1966, pp. 26-29.

Neuf/Nieuw magazine

- 'Art & Build', *Neuf/Nieuw magazine*, 171, 1995, pp. 32-39.

Présence de Bruxelles

- LACAMBRE, P., 'L'Université libre de Bruxelles pense à son avenir', *Présence de Bruxelles*, 62, 1963, pp. 12-16.
- BURNAL, J., 'L'ULB poursuit un programme d'extension à trois dimensions', *Présence de Bruxelles*, 72, 1965, pp. 23-26.
- 'L'Université de Bruxelles, foyer de rayonnement sportif', *Présence de Bruxelles*, 82, 1967, pp. 86-87.

Revue belge du feu

- *Revue belge du feu*, 8, 1971, pp. 4-16.

Revue de l'École polytechnique

- 'Destination et aménagement du campanile de la tour des nouveaux bâtiments de l'Université de Bruxelles', *Revue de l'École polytechnique*, 4, 1928, pp. 196-202.

Rythme

- 'ULB Institut de physique', *Rythme*, 43, 1966, pp. 15-17.
- 'ULB cité estudiantine pour jeunes filles', *Rythme*, 43, 1966, pp. 18-20.

La Technique des Travaux

- BALBACHEVSKY, G., 'L'Institut d'Éducation physique de l'Université libre de Bruxelles', *La Technique des Travaux*, 10, 1937, pp. 511-516.
- NOVGORODSKY, L., 'Le nouvel institut de sociologie de l'Université libre de Bruxelles', *La Technique des Travaux*, 1-2, 1969, pp. 1-13.

Tekhnè

- 'Le transfert de l'Université', *Tekhnè*, 18, 1911, p. 212.

Télex

- SAMYN, P., 'Aménagement de l'avenue Héger', *Télex*, 1994, p. 14.
- DEVROEY, J.P., FRÉDÉRIC, F., 'Une nouvelle bibliothèque pour l'ULB', *Télex*, 1994.

Persartikels

La Lanterne

- DECLERCQ, M., 'Un million de livres, 17000 postes de travail', *La Lanterne*, 13 september 1994.

La Libre Belgique

- O.M., 'Les nouveaux murs universitaires', *La Libre Belgique*, 13 september 1994.

Le Soir

- GÉRARD, A., 'Il ne reste plus qu'à déguster le Toblerone', *Le Soir*, woensdag 17 augustus 1994.
- COUVREUR, D., 'Le triangle d'or de l'Université libre de Bruxelles', *Le Soir*, 13 september 1994.

ULB info

- *ULB info*, juli 1993, speciaal nummer.
- *ULB info*, september 1994, nr. 51.
- *ULB info*, oktober 1994, nr. 52.

Internetsites

- www.ulb.ac.be
- www.bib.ulb.ac.be/